

Λίζα Πίνχας

Place of birth

Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

Year of birth

1916

Place of death

Θεσσαλονίκη, Ελλάδα

Year of death

1980

Το χειρόγραφο της εκδόθηκε από το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, σε Ελληνικά, Αγγλικά και Γαλλικά το 2014. Μια νέα αναθεωρημένη έκδοση κυκλοφόρησε το 2022.

Η Λίζα Πίνχας ήταν μια από τις πρώτες γυναίκες επιζήσασες στην Ελλάδα που, τη δεκαετία του '50, αποφάσισε να αποτυπώσει στο χαρτί τις συγκλονιστικές εμπειρίες της από το Άουσβιτς-Μπίρκεναου. Για τη Λίζα αυτή ήταν μια απολύτως συνειδητή απόφαση, δεδομένου ότι κατανοούσε ότι μέχρι τότε μόνο οι άνδρες είχαν δημοσιεύσει τις μαρτυρίες τους σχετικά με την απέλαση και τον εγκλεισμό τους στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης, ενώ οι ιστορίες των γυναικών παρέμεναν άγνωστες. Στο βιβλίο της, δεν ξεδιπλώνει μόνο τη δική της ιστορία, αλλά και την τραγική μοίρα της κοινότητάς της, των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, της μεγαλύτερης Σεφαραδίτικης κοινότητας στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια. Συγκεντρώσαμε αποσπάσματα από το βιβλίο της που φωτίζουν τις κακουχίες της από την ημέρα που τα γερμανικά στρατεύματα μπήκαν στη Θεσσαλονίκη, μέχρι την ημέρα που απελευθερώθηκε.

Η παγίδευση των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

Στις 9 Απριλίου 1941, όταν τα γερμανικά στρατεύματα κατέλαβαν τη χώρα, δεν μπορούσαμε ούτε καν να διανοηθούμε το σατανικό σχέδιο που είχε ήδη προετοιμαστεί για εμάς. Για έναν ολόκληρο χρόνο προσπαθούσαν να αποκοιμίσουν τη συνείδησή μας και, ξαφνικά, υπό τις διαταγές τους, άρχισαν να δημοσιεύονται στον Τύπο διαβολικά άρθρα εναντίον μας που ξεχείλιζαν από το πιο πικρό δηλητήριο.

...

Στις 11 Ιουλίου 1942 δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα ?????????????? μία ανακοίνωση που διέταζε όλους τους Εβραίους, ηλικίας 18 έως 45 ετών, να παρουσιαστούν στις 8 το πρωί στην πλατεία Ελευθερίας.

...

Μας υπέβαλαν σε κάθε είδους ταπεινώσεις και προσβολές, ενάντια στις οποίες κανείς δεν τόλμησε να αντιδράσει υπό την απειλή της άμεσης εκτέλεσης. Είναι πραγματικά αδύνατον να περιγράψει κανείς εκείνο το αίσθημα του βίαιου περάσματος από την ήρεμη, ειρηνική ζωή σε εκείνο το απρόσμενο καθεστώς. Ήταν ένα μεγάλο σοκ. Θα ήταν περιττό να σας περιγράψω πώς νιώθαμε - μπορείτε εύκολα να το φανταστείτε: μας άρπαξαν βίαια από τα σπίτια μας, χάσαμε τα πάντα μέσα σε λίγα λεπτά.

...

Ήρθε και η σειρά μας. Να πώς έγιναν όλα: Νιώθαμε τον κίνδυνο να πλησιάζει και καταστρώναμε σχέδια απόδρασης, όταν την αυγή της 31ης Μαρτίου ξυπνήσαμε απότομα από επαναλαμβανόμενα σφυρίγματα. Καταλάβαμε ότι ήταν πια πολύ αργά. Ήμασταν παγιδευμένοι. Αχ αυτή η αυγή! Θα μείνει για πάντα ζωντανή στη μνήμη μας. Η θύμησή της συνεχίζει ακόμα να με πονάει, σβήνοντας κάθε χαρά, κάθε χαμόγελο. Το μόνο που νιώθαμε ήταν ένα κενό, μόνο την παγωμάρα του κενού από τον χαμό τόσων αγαπημένων προσώπων, τον χαμό των οποίων δεν θα έχουμε κλάψει ποτέ αρκετά.

Οι γονείς της Λίζας Πίνχας,
Γιεσούα Ιωσήφ και
Μαζαλτώβ Μάνο @
Συλλογή EME 1922

Άφιξη στο Μπιρκενάου

Το τρένο σταμάτησε ξαφνικά στις δύο και μισή το πρωί. Μες στο σατανικό φως που έπεφτε επάνω μας, κοιτούσαμε με μάτια απορημένα αυτό το απρόσμενο σκηνικό που απλωνόταν μπροστά μας. Ήταν το Άουσβιτς (Οσβίετσιμ), ο σταθμός του θανάτου. Έκαναν μία σχολαστική επιλογή και μας διέταζαν να παραταχθούμε σε σειρές των πέντε ατόμων: αυτό ήταν το σύνηθες σύστημα στο στρατόπεδο. Είχαμε μείνει συνολικά πενήντα γυναίκες από την ίδια αποστολή που είχαμε κριθεί κατάλληλες για τις εργασίες του στρατοπέδου. Μας έβαλαν να περπατούμε, παραταγμένες σε σειρές των πέντε, με στρατιωτικό βηματισμό, ενώ ήμασταν περικυκλωμένες από φρουρούς. Ύστερα από είκοσι περίπου λεπτά περπάτημα, είδαμε προβολείς, φρουροί που στέκονταν ψηλά σαν μέσα σε φωλιές, και μία σιδερένια πύλη που ανοίγεται μπροστά μας· ήταν το στρατόπεδο του Μπίρκεναου.

...

Ύστερα από αυστηρό έλεγχο μάς αφαίρεσαν τα πάντα. Μας πήραν τις τσάντες μας, τα κοσμήματά μας, μέχρι και τις βέρες μας. Έψαξαν τις τσέπες και μας πήραν ακόμα και τα μαντήλια μας. Νωρίς το πρωί, μας έβαλαν να παραταχθούμε κατά αλφαβητική σειρά και μας έκαναν το τατουάζ με τους αριθμούς μας. Είχαμε πάνω μας αριθμούς όπως τα ζώα μιας αγέλης, ήμασταν πλέον κρατούμενοι, εμένα με έλεγαν 41117.

...

Στο πρωινό προσκλητήριο, παραμείναμε ακίνητες για ώρες. Ποιος θα τολμούσε να κάνει μία κίνηση, ένα νεύμα; Μπροστά σε κάθε μπλοκ παρατάσσονταν 800 με 1000 κρατούμενες κι ύστερα περνούσαν και ξαναπερνούσαν από μπροστά μας εκ περιτροπής, σαν ενοχλητικές και εκνευριστικές μύγες, και μας μετρούσαν. Το βραδινό προσκλητήριο γινόταν μετά από την επιστροφή μας από την εργασία και διαρκούσε το λιγότερο μία ώρα όποιες κι αν ήταν οι καιρικές συνθήκες.

...

Τα μπλοκ ήταν μεγάλα παραπήγματα που χρησίμευαν για κοιτώνες. Θα έμοιαζαν πολύ με στάβλους, εάν δεν υπήρχαν οι τριώροφες σειρές ραφιών που προοριζόταν να χρησιμεύσουν ως κρεβάτια. Φαντάσου δέκα άτομα ξαπλωμένα στο πλάι, το ένα πίσω από το άλλο, στριμωγμένα σαν σαρδέλες, μην μπορώντας ούτε να κουνηθούν ούτε να αναπνεύσουν και με τα πόδια μαζεμένα γιατί στην άκρη του κρεβατιού ξάπλωναν κάθετα

ακόμα δύο άτομα. Οι ψείρες, οι ψύλλοι και όλων των ειδών τα παράσιτα πολλαπλασιάζονταν με γρήγορους ρυθμούς. Κατέτρωγαν τις σάρκες μας ενώ εμείς δεν μπορούσαμε καν να ξυστούμε αφού η παραμικρή κίνηση ήταν αδύνατη έτσι όπως ήμασταν ξαπλωμένες. Χρησιμοποιούσαμε εκείνα τα κρεβάτια για τα πάντα. Εκεί τρώγαμε συνήθως το φαγητό μας.

...

Το μεσημεριανό: ένα μικρό κύπελλο που περιείχε ένα περίεργο υγρό, το οποίο αποκαλούσαν «σούπα». Ναι, ήταν μία σούπα αισχρή, ανθυγιεινή, που περιείχε τα πάντα: γαϊδουράγκαθα, έντομα ή κομμάτια από μουχλιασμένο ψωμί. Μερικές φορές υπήρχε και σούπα φτιαγμένη από βρώμικες πατάτες κι από σκουπίδια, περιείχε ακόμα καρότα γεμάτα λάσπη, αφού δεν έμπαιναν στον κόπο να τα πλύνουν. Παρέλειψα να σας πω ότι, για να ενδυναμώσουν την γεύση αυτών των παρασκευασμάτων, προσέθεταν πάντοτε μια δόση βρομίου, πράγμα που το έκανε ακόμα πιο αηδιαστικά.

Παλεύοντας να μείνω ζωντανή

Έπρεπε, για να επιβιώσουμε, να τα βγάλουμε πέρα με άλλους τρόπους. Κάποιες από εμάς, αυτές που είχαν έναν φίλο (kochanie)[φίλος ή συμπάθεια στα πολωνικά], είχαν πάντοτε κάτι να φάνε· λάμβαναν τακτικά «κάναντα» (πακέτα). Μερικοί από τους «φίλους» ήταν υψηλά ιστάμενοι, τολμηροί και φρόντιζαν να μην τους λείψει τίποτα. Έβρισκαν πάντοτε τρόπους για να δωροδοκήσουν τους φρουρούς, που ξεπουλιούνταν για λίγα μάρκα, και κατόρθωσαν έτσι να μπουν με στολή εργάτη για λίγες ώρες στο στρατόπεδο των γυναικών. Αντίστοιχα, όταν είχαν οι γυναίκες τα μέσα, έκαναν ακριβώς το ίδιο για τους άνδρες.

...

Εκείνες τις ημέρες γνώρισα και τον Ζέιλι Πατ (kochanie), έναν νεαρό Πολωνό, με τον οποίο συνδεθήκαμε με ειλικρινή φιλία. Με φρόντιζε και «οργάνωνε» διαρκώς για να μου φέρνει σπάνια πράγματα: μία μικρή ντομάτα (δεν υπήρχαν πουθενά), ζάχαρη, ένα σαπουνάκι, και άλλα. Εκείνος μου πρότεινε να μιλήσω στον Meister (αρχιτεχνίτη) και να του ζητήσω να αλλάξω δουλειά.

...

Η μικρή μου αδερφή πέρασε δύο μήνες στο νοσοκομείο. Η αδερφή μου ήταν ότι πιο ιερό μου είχε απομείνει απ' όλη την οικογένειά μας, ήταν αυτό που με κρατούσε ακόμα ζωντανή. Ανησυχούσα γι' αυτήν και φρόντιζα για την εύθραυστη υγεία της, χωρίς η ίδια να το καταλαβαίνει. Την πρόσεχα σαν τα μάτια μου.

...

Συνέλαβαν τέσσερις νεαρές Πολωνές που δούλευαν στο εργοστάσιο Union-Werke, οι οποίες κατηγορήθηκαν ότι εφοδίαζαν τακτικά με χειροβομβίδες και εκρηκτικά τους εξεγερμένους του Ζοντερκομάντο. Μία έκπληξη μας περίμενε, καθώς λίγα λεπτά αργότερα κι ενώ επιστρέφαμε στο στρατόπεδο, είδαμε δύο κρεμάλες τοποθετημένες στο βάθος της Lagerstrasse. Οι Γερμανοί μάς ανάγκαζαν να παρακολουθήσουμε τη σκηνή μέχρι το τέλος.

...

Η απειλή θανάτου πλανιόταν συνεχώς πάνω από τα κεφάλια μας, παρά τις απεγνωσμένες προσπάθειες να επιζήσουμε. Κάθε εβδομάδα έκαναν Selektionen. Μέρα-νύχτα ζούσαμε με αυτή την έμμονη ιδέα. Το κρεματόριο με εκείνη την στοιχειωμένη καμινάδα του έμοιαζε να μας περιμένει· αργοπεθαίναμε. Τις περισσότερες φορές, η Selektion γινόταν ξαφνικά την ώρα που επιστρέφαμε από τη δουλειά.

...

Για να γλιτώσουμε από τον θάνατο, «οργανώναμε» η καθεμία με τον δικό της τρόπο.

...

Εγώ είχα γνωρίσει μία νεαρή Πολωνέζα που την έλεγαν Χάνκα. Δούλευε στην κουζίνα. Ήταν μία νεαρή καλλιεργημένη γυναίκα, μία διανοούμενη. Συνεννοούμασταν πολύ καλά μεταξύ μας και πολύ γρήγορα δεθήκαμε με μία πολύ ειλικρινή φίλια. Οι μικρές μου φίλες Μπέλλα και Μίνι, η μικρή μου αδερφή Μαρί και εγώ, της φέρναμε καθημερινά κοσμήματα μεγάλης

Η μικρότερη αδελφή της Λίζας Πίνχας, Μαρί, όπως πολλοί Εβραίοι επιζώντες, μετανάστευσε με τον δεύτερο σύζυγό της στις ΗΠΑ το 1951. Υπό την πίεση της αδελφής της, η Λίζα μετανάστευσε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1952, αλλά επέστρεψε το 1954. @ Συλλογή EME 1952

αξίας, χρήματα, καλά εσώρουχα και φίνες γυναικείες κάλτσες, αρωματικό σαπούνι, και άλλα.

...

Δούλεψα για έναν ολόκληρο μήνα στα χωράφια, ένας μήνας που μου φάνηκε ατελείωτος. Όλον αυτόν τον καιρό δεν αλλάξαμε ποτέ ρούχα.

...

Η Schreiberin (γραφέας) με περιεργάζεται ήρεμα· φαίνεται ότι της αρέσω αφού αμέσως γράφει το όνομα και τον αριθμό μου στο σημειωματάριό της όπου έχει μία λίστα με ονόματα. «Χαζή», μου λέει χαμογελώντας, «τι φοβάσαι; Να πας σε ένα πλούσιο κομάντο, όπου θα μπορείς να «οργανώνεις» ό,τι θέλεις; Ξέρω πολλές που θα ήθελαν να είναι στη θέση σου».

Στο χείλος του θανάτου

Το ξημέρωμα βγαίνουμε έξω σχηματίζοντας ατελείωτες σειρές. Μία θλιβερή πομπή λιμοκτονούντων σκλάβων, σκελετωμένων, απελπισμένων, που βγαίνουν για να δουλέψουν με τσάπες και φτυάρια, για να γκρεμίσουν σπίτια, να καθαρίσουν ερείπια από μπάζα, να κατασκευάσουν δρόμους και σιδηροδρομικές γραμμές, να φορτώσουν και να ξεφορτώσουν βαγόνια. Κατά τη διάρκεια της δουλειάς δεν σταματούσαν να μας βρίζουν και να μας χτυπούν με σαδιστική ηδονή. Το βράδυ, κατά την επιστροφή μας στο στρατόπεδο, μεταφέρουμε συχνά μία ή δύο συντρόφισσες που έχουν πεθάνει είτε από την εξάντληση είτε από καρδιακή κρίση, ενώ πρέπει συγχρόνως να βαδίζουμε στον ρυθμό της μουσικής.

...

Έτρεμα για την αδερφή και την ανιψιά μου. Η αδερφή μου, που παραλίγο να την χάσω πριν από ένα μήνα, είναι ευτυχώς τώρα εκτός κινδύνου, αλλά είχε μεγάλα εξανθήματα στα χέρια κι αυτό την ανησυχούσε. Κάθε βράδυ «οργάνωνα» καλό σαπούνι και καινούργιες πετσέτες. Πλήρωνα όσο όσο τις νοσοκόμες για να της δίνουν νερό ή καφέ για να μπορέσει να πλένει τις πληγές της.

...

Μία νέα αποστολή έφτασε από τη Θεσσαλονίκη. Το καταλάβαμε από τις προμήθειες που έφεραν στο Κάναντα. Επιστρέφοντας στο μπλοκ μαθαίνω ότι ο πατέρας μου, η μητέρα και η αδερφή μου είχαν έρθει εδώ με εκείνη την ίδια αποστολή. Δεν είχαν μπει στο στρατόπεδο. Αυτό ήταν ένα τρομερό χτύπημα για μένα. Ακόμα και σήμερα αναρωτιέμαι πώς μπόρεσα να επιβιώσω από εκείνον τον πόνο. Καμιά πένα δεν θα μπορούσε να περιγράψει σε όλη τους τη φρίκη εκείνες τις λεπτομέρειες που σήμερα ίσως μοιάζουν χυδαίες, μα που όμως τότε ήταν για εμάς τόσο σημαντικές.

...

Εκείνη την εποχή έπαθα φλεγμονή στο πόδι. Για περισσότερο από μία εβδομάδα είχα 40 πυρετό, χωρίς ωστόσο να το πω στην Pflegerin [νοσοκόμα] η οποία θα με έστελνε σίγουρα στο Revier [ιατρείο]. Αναγκάστηκα, έτσι, να μείνω στο μπλοκ, δηλαδή μπροστά από το μπλοκ, ξαπλωμένη καταγής από το πρωί μέχρι το βράδυ μαζί με τις άλλες άρρωστες για περισσότερους από δύο μήνες.

...

Συνήθως, επειδή έμενα στο μπλοκ, πήγαινα να πλύνω την πληγή μου και τον επίδεσμό μου κατά τη διάρκεια της ημέρας, όταν το Waschraum [μπάνιο] ήταν άδειο. Μία ημέρα είδα δύο Πολωνές Karo που πλένονταν. Μόλις είδαν την αιμόφυρτη πληγή μου, άρχισαν να μου μιλούν αποδοκιμαστικά και να με αποκαλούν schwein, dreck [γουρούνι, σκουπίδι] και δεν ξέρω κι εγώ τι άλλο. Τότε όρμησαν κατά πάνω μου σαν δύο αληθινοί ταύροι και με χτυπούσαν με απίστευτη βία και αγριότητα. Παρά τον πόνο που ένιωθα, αμύνθηκα. Δεν άργησα να πέσω αναίσθητη στο πάτωμα μέσα σε μία λίμνη αίματος.

Η Λίζα Πίνχας μετά τον πόλεμο (δεκαετία του '60), κατά την επίσκεψή της στο Άουσβιτς ως μέλος της Ελληνικής Αντιπροσωπείας για τους Επιζώντες του Ολοκαυτώματος. Η Λίζα πίστευε στη σημασία της διατήρησης της μνήμης των θυμάτων. @ Συλλογή ΕΜΕ 1960

Οι τελευταίοι μήνες

Βρίσκομαι πάντοτε στο παράπηγμα 3 όπου εργαζόμαστε ακατάπαυστα για να φτιάξουμε πακέτα με τα ρούχα των εκτοπισθέντων Εβραίων, τα οποία θα μεταφερθούν στη συνέχεια στη Γερμανία. Μέσα σε εκείνον τον πύργο της Βαβέλ κοντέψαμε να ξεχάσουμε τη δική μας μητρική γλώσσα. Μακριά από τις Ελληνίδες φίλες μου, είχα τουλάχιστον την τύχη να έχω στον πάγκο που εργαζόμουν μία νεαρή πνευματώδη και γοητευτική Γαλλίδα που την έλεγαν Λίλιαν. Έγινα γρήγορα φίλη της.

...

Είχαμε φτάσει ήδη στον Μάιο του 1944, τότε ήταν που άρχισαν να καταφτάνουν οι πρώτες αποστολές από την Ουγγαρία. Οι αποστολές συνέχιζαν να φτάνουν με ιλιγγιώδη ρυθμό. Σύντομα το στρατόπεδο δεν μπορούσε να χωρέσει άλλο κόσμο, αν και μας είχαν στριμώξει περισσότερο απ' ό,τι συνήθως. Ποιος ξέρει πόσες ήταν εκείνες οι αποστολές που κατέληξαν σε κάποιο άλλο κρεματόριο; Τους έλειπε και η παραμικρή άνεση: αντί για ρούχα, ήταν τυλιγμένες σε παλιές τρύπιες και βρώμικες κουβέρτες. Δεν ήταν πλέον γυναίκες, αλλά κακόμοιρα φαντάσματα, ωχρά, οστεώδη, που έμοιαζαν περισσότερο με ζώα. Στο Κάναντα

υπήρχε αφθονία. Πατούσαμε πάνω στα εγκαταλειμμένα πράγματα, τρώγαμε ασταμάτητα, ακόμα κι όταν δεν πεινούσαμε άλλο, διότι εκείνη την εποχή δεν πεινούσαμε πλέον. Λίγο καιρό αργότερα, οι αποστολές είχαν γίνει πιο αραιές, η δουλειά του Κάναντα ήταν λιγότερη. Οι Ρώσοι προχωρούσαν.

...

Ανάμεσα στο εργοστάσιο [Union-Werke] και τα μπλοκ, οι μέρες περνούσαν απaráλλαχτα θλιβερές, μελαγχολικές και σκληρές, δίνοντας καθημερινά μάχη με τη ζωή για να σώσουμε το τομάρι μας. Όταν οι βομβαρδισμοί ήταν πιο έντονοι, αναζητούσαμε ένα πιο ασφαλές καταφύγιο. Βρισκόμασταν πλέον στο τέλος της χρονιάς 1944.

Η ελπίδα της απελευθέρωσης και η πορεία θανάτου

Η μεγάλη μέρα έφτασε επιτέλους! Η νύχτα της 17ης Ιανουαρίου του 1945 ήταν πολύ παραγμένη. Το εγερτήριο εκείνου του πρωινού ήταν διαφορετικό απ' όλα τ' άλλα. Όλοι βιάζονταν να βγουν από το μπλοκ. Ήμασταν πεπεισμένες ότι επίκειτο ένα γενικό προσκλητήριο με σκοπό την άμεση μεταφορά μας.

Αντίο για πάντα φριχτό Άουσβιτς, γη του μαρτυρίου. Τέλος για εμάς οι «Selektionen», τα κρεματόρια. Τέλος για εμάς εκείνη η ζωή του εξευτελισμού και του εφιάλτη. Όλα θα μπορούσαμε πλέον να τα αντέξουμε έξω από εκείνη την τρομερή κόλαση. Έτσι, συνοδευόμενες από τους φρουρούς των Ες Ες, αφήναμε πίσω μας το Άουσβιτς με άγνωστο προορισμό. Πάνω στον γυμνό, έρημο και καλυμμένο με χιόνι δρόμο, περπατούσαμε με βήμα σταθερό. Σταματήσαμε για λίγο· οι Γερμανοί ήθελαν να προσανατολιστούν. Μακριά, στο βάθος του ορίζοντα, μέσα στη νύχτα, ο ουρανός έμοιαζε με σωστό καμίνι.

...

Κατά το βράδυ, φτάσαμε κοντά σε σιδηροδρομικές γραμμές. Δεν υπήρχε σταθμός αλλά μάθαμε ότι βρισκόμασταν στο Prenzlau. Ήταν ένα φρικτό ταξίδι, είχαμε όλες πυρετό. Όταν φτάσαμε στο τέρμα, ήμασταν σαν φαντάσματα. Το πρωί, κατά τις επτά η ώρα, μας έβγαλαν όλες έξω για προσκλητήριο. Κι εμείς ήμασταν περίεργες να μάθουμε που βρισκόμασταν. Ήταν το Ράβενσμπρουκ.

...

Ήταν ακόμα μέρα όταν μας ανέβασαν στα φορτηγά. Το ταξίδι ήταν πολύ μακρύ και πολύ κουραστικό. Όταν επιτέλους το φορτηγό σταμάτησε, πήραμε ανάσες ανακούφισης. Ήταν το στρατόπεδο του Ρέχλιν.

...

Παρά τις προφυλάξεις, δεν κατάφερα να γλιτώσω από εκείνη τη μάστιγα [διάρροια]. Η Μπέλα, η Μίνι και η αδερφή μου η Μαρί έρχονταν να με βλέπουν τα βράδια, μου έφερναν κομμάτια πράσου, για να με σώσουν. Τα έκαναν όλα αυτά για εμένα. Τα είχαν προβλέψει όλα, τα είχαν κανονίσει όλα, για να με σώσουν.

Επιτέλους ελεύθερη!

Το βράδυ της 26ης Απριλίου, η Blocksälteste [αρχηγός του μπλόκ] μου εμπιστεύτηκε ότι ο Ερυθρός Σταυρός είχε ζητήσει τις Ελληνίδες και τις Ουγγαρέζες και πως επρόκειτο να εγκαταλείψουμε το στρατόπεδο την επομένη κιάλας. 27 Απριλίου 1945, μια αξέχαστη ημέρα. Όλες οι Ελληνίδες περπατούσαμε σε ξεχωριστή ομάδα.

...

Ήταν μια στιγμή απεριγράπτης χαράς, παραληρήματος. Κλαίγαμε, αγκαλιαζόμασταν, χορεύαμε γελώντας και κλαίγοντας από χαρά σαν τρελές. Ελεύθερες! Ελεύθερες! Επιτέλους. Για εμάς αυτή η λέξη έκλεινε μέσα της τόση πίκρα. Η ψυχή μας έκρυσσε ολόκληρο δράμα.

Κάρτα για μετανάστευση στην Παλαιστίνη που εξέδωσε η Λίζα Πίνχας στο Βουκουρέστι το 1945. Δεν την χρησιμοποίησε ποτέ και επέστρεψε στην Αθήνα με τη μικρότερη αδελφή της Μαρί. @ Συλλογή ΕΜΕ 1945

Η σιφόν μπλούζα με
κεντημένες φράσεις που
έφτιαξε η Λίζα Πίνχας λίγο
μετά την επιστροφή της
στην Ελλάδα το 1945 σε μια
προσπάθεια να
αναπτερώσει το ηθικό της
και να βρει έμπνευση. @
Συλλογή ΕΜΕ 1945